

ti gondolkodó, ám kiváló szintetizáló képessége révén – külföldi és magyar eszméket magáévá téve – mégis olyan új rendszert gyúrt össze, amelyet a magyar viszonyok között kiválóan lehetett alkalmazni. Mindenekelőtt a 20. század legelején még világszerte német tudománypolitika gyakorolt rá erős hatást. Ennek részbeni megvalósítói közül Adolph von Harnack a berlini egyetemen 1895/96-ban a tanára volt, a két világháború között pedig Friedrich Schmidt-Ott és Carl Heinrich Becker is a barátja lett. [...]

(2012. 11.)

ILIA MIHÁLY

Egy zöldfülű Kolozsvárt – 1959-ben

(Részlet)

Kántor Lajos barátomnak – köszönettel

[...] Egy ismeretlen, kezdő szegedi tanársegédnek Kelemen Lajos a legnagyobb ajándékot ajánlotta föl, tudom, hogy nincs olyan útikönyv, városleírás vagy idegenforgalmi kalauz, amely ezzel a lehetőséggel vetekedhetne. Utcákról, házakról, benne lakó régiékről szólt a kalauzoló úgy, hogy teljesen eltűnt számomra a jelen, és fejedelmekkel, tudósokkal, régi kolozsvári jelesekkel sétálgattunk. Sétánk közönsége megszorodott, ugyanis valamelyik kolozsvári teológia hallgatói közül 8-10 fiatal társult hozzánk, a temető kapujáig kísérték bennünket, és hallgatták a szót a kalauzunktól. A temetőben nem jutottunk messzire, besötéttedt. Engel följánlotta Kelemen Lajosnak, hogy hazakíséri, mentem velük. Már a városi séta alatt elvettem Kelemen Lajostól egy vászonszatyrot, hogy ne ő cipelje, lóhús volt benne, amit a macskáinak vett. Később meggyőződtem róla, hogy ezek számosan voltak. Érdekes, hogy amikor találkoztunk, és megtudta, hogy Szegedről érkeztem, azt kérdezte tőlem, hogy sütik-e még a halat a szegedi híd lábánál. Nem sütötték már akkor, de úgy látszik, hogy ez szegedi élménye volt, de nem csak neki, hanem Nagy Imre festőművésznek is. Amikor Zsögödön nála jártam Kányádi Sándorral és Farkas Árpáddal, ő is ezt kérdezte, de volt egy harmadik is, aki a híd alatti halsütésről érdeklődött: az idősebb Kós Károly. Kelemen Lajos a Mócok útján lakott, de nem búcsúztunk el a kapuban, bevezetett az egyik lakásba, ahol meglepetésemre Jancsó Elemérék laktak, és átadott bennünket a professzornak, ő pedig elvonult a lóhússal a macskáikhoz.

Jancsó Elemért ekkor ismertem meg személyesen, persze nevét ismertem már hallgató koromban, írásait olvastam, forgattam az Erdélyi Ritkaságok köteteit, Baróti Dezső professzorunk kiadta kötelező olvasmányak *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság* iratait. Jancsó Eleméernél még Engelnek is hallgatnia kellett, ugyanis a házigazda nagy csevegő volt és nagy könyvgyűjtő. Ha fölbukkant egy név, a polcra lekerült a kötet – persze dedikálva. Ha jól emlékszem, akkor mondta el J.E., hogy párizsi egyetemista korában a Szajna-parti régi könyveseknél rálelt olyan Ady-kötetekre, amelyeket a költő Lédának dedikált, de nem volt pénze, hogy megvegye. A másik történet, amit ezen az estén J.E. elmondott, az Szabó Dezsővel kapcsolatos. Szabó Dezső többször is közhírré tette, hogy ő szegény, a kiadók rajta híznak, kéri, hogy tisztelői támogassák. Egy ilyen önreklám alkalmával Jancsó Elemér eladta arany zsebóráját, mert Sz.D. sanyarúságában el akart menni Bukarestbe kocsmárosnak – s az óra árát elküldte Szabó Dezsőnek. Csak később tudta meg Jancsó, hogy a szegény szerző valahol Olaszországban nyaral. De Jancsó nem bosszankodott, erős dohányzás közben egy kicsit gonoszul nevetett a történeten. Jancsó Eleméernél későbbi útjaimon többször megfordultam, az a hír járta, hogy szárazon, unalmasan ad elő az egyetemen. Nem tudom, nem hallgattam. Otthonában, könyvei között szellemes csevegő volt, olyannyira, hogy a vendég nem jutott szóhoz. Ennek én nagyon örültem, mert olyan időről szólt J.E., amit csak könyvekből ismertem. Az Jancsónál töltött első estnek számomra volt egy meglepő, sőt megrázó élménye: megjelent a lakásban Jancsó Béla, akinek bemutatattak, és mondtam neki, hogy Szegedről jöttem. Jancsó Béla nagyon szomorú arccal nyugtázta ezt, és bement egy másik szobába, azután nem találkoztam vele. És itt van ennek az emlékezés címének az iga-

zi értelme: zöldfülű! Sem akkor, sem az 1959-es kolozsvári időzésem alatt nem tettem kísérletet arra, hogy Jancsó Bélával a szegedi egyetemista idejéről, barátairól beszélgessek. Pedig tudtam, hogy kicsoda. Baróti Dezső nekem egyetemi oktatóm volt, mint a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának alapító tagja jó kapcsolatokat ápol a Erdélyi Fialatokkal, Buday Györgyön keresztül Jancsó Bélával is, nekem sokszor beszélt erről az időről.

Valahogy nem éreztem meg a találkozás véletlenjében a lehetőséget, nem tudtam még, hogy Jancsó Béla Szegeden is, Kolozsvárt is annak a nagy szellemi fölbuzdulásnak volt az organizátora, amelyik a magyarság európai útját és földadatát kereste, és a megmaradásának lehetőségeit próbálgatta. Csapody Miklós, Cseke Péter kutatásait csak jóval később ismerhettem meg, és írom itt, hogy mindezeket pirulva olvasom, hiszen ott voltam egy pillanatban a forrásnál, de elfelejtettem meríteni belőle.

Abafáy Gusztáv javaslata volt, hogy keressük föl Balogh Edgárt a kolozsvári időzésem alatt. Utóbb kiderült, hogy A.G. akart vele beszélgetni valami régi, közös élményükről, amit én végighallgattam, de eközben Balogh Edgár azt ajánlotta nekem, hogy mi ketten sétálgassunk az utcán, és úgy beszéljünk.

Ennek a sétálgatásnak az értelmét csak később értettem meg. Már Marosvásárhelyen is Kocziány László, amikor a Teleki Tékában fölkerestem, azt javasolta, hogy menjünk ki, és sétáljunk egyet. Balogh Edgár szisztematikus beszélgető volt, alapkérdéseket tett föl, ezek részben rám vonatkoztak, részben a kortársakra, majd rátértek ideológiai, történeti ügyekre, a válaszokat nem mindig hallgatta végig. Az egyik ilyen jellemző kérdése volt: tudsz-e németül?

A válasz előtt már indokolta is: németül tudni kell, mert a mi kelet-európai ügyeinknek ezen a nyelven van a legjobb szakirodalma. Edgárról is ezt-azt tudtam már a vele való találkozásunk előtt, olvastam a csehszlovákiai sarlós működéséről, sőt még azt is tudtam, hogy 1928. május 20-án a Kerepesi temetőben Ady kopjafájánál rendezett ifjúsági megemlékezésnek ő volt az egyik szervezője, ugyanitt Juhász Gyula mondta az emlékező beszédet. Meg is kérdeztem ekkor Edgártól: emlékszik Juhász Gyulára? Azt mondta, Juhász úgy beszélt Ady sírjánál, mint egy pap.

Sétánk közben Edgár valakit üdvözölt románul, az a valaki magyarul válaszolt neki, és amikor elértük egymást, Edgár bemutatott – emlékem szerint egy kissé korpulens úrnak, akit Constantin Daicoviciunak hívtak, történész, kolozsvári egyetemi tanár. A két barát mindjárt kávéházi beszélgetést javasolt, én ugyan el akartam válni Edgártól, de ő csak lelkelt, hogy menjek velük. Mentem, a beszéd teljesen rajtam kívül folyt, én csak erősen hallgattam. Majdnem teljesen ismeretlen tájékon barangoltak, nevek, könyvek, történetek jöttek elő, egymás szavába vágtak, végül valami meglepő dolog történt: Daicoviciu azt mondta: a kisebbség hallgasson, ha a többség beszél. Láttam, éreztem, hogy ez tréfásan hangzott el, de arra gondoltam később, kolozsvári időzésem alatt többször is, hogy a megjegyzés mélyén valami más is van, mint tréfa. [...]

(2013. 5.)

OPLATKA ANDRÁS

„A bőrünket a lehető legdrágábban adjuk el”

Svájc a második világháborúban

(Részlet)

[...] Bárhogy is volt, ma Svájcban lényegében mindenki azt vallja, hogy az 1939 és 1945 közötti menekültügyi politika nem az ország történelmének aranylapjain áll. Méltányosnak tűnik a vélemény, ami így szól: „Svájcnak több üldözött zsidót kellett volna befogadnia, bár nyilván nem hárulhatott a feladat a kis országra, hogy Európa teljes zsidóságát megmentsse; jelenleg sem képes azonban senki meghatározni, hogy a »többbet« és a »mindenkit« közötti határ hol húzódott volna.” Ehhez hozzá kell tenni még egy érvet. Svájc számára a menekültek felvétele nemcsak gazdasági, hanem biztonsági kérdés is volt. Nem lehetett tudni, irra-